

7. Статус ратифікації Договору до Енергетичної Хартії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Public_ratification_Treaty.pdf.

Стаття посвячена дослідженню становлення і розвитку міжнародно-правового регулювання використання енергетических ресурсів і міжнародних відносин держав в енергетическій сфері. В ній приведені і проаналізовані ключеві етапи цього процесу. Особое внимание уделено Договору к Энергетической Хартии как основе многосторонней модели сотрудничества государств в энергетической сфере.

The article is dedicated to the research of establishment and development of international legal regulation of utilization of energy resources and international relations in energy sphere. Main stages of this process are analyzed in the article. Particular attention is paid to the Energy Charter Treaty as the basis of multilateral model of cooperation of states in energy sphere.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013

УДК 341.225.5.001.8:347.79

Короткий Т. Р., НУ «ОЮА»

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРО ОХОРОНУ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Проведена систематизація та огляд публікацій в сфері міжнародно-правової охорони морського середовища. Зроблено висновок про перспективність досліджень даного інституту міжнародного права.

Нормативна система інституту міжнародно-правової охорони морського середовища в даний час достатньо добре розроблена. Однак ця проблематика привертала увагу фахівців у сфері морського права не завжди. Тому важливим є аналіз розвитку доктрини та ступінь дослідженості даного інституту для визначення подальших напрямків наукового пошуку.

Тому метою даної статті є аналіз рівня дослідженості інституту міжнародно-правової охорони морського середовища в доктрині міжнародного права.

Виходячи із заявленої мети нами були поставлені такі наукові завдання: систематизувати наукові публікації у сфері міжнародно-

правової охорони морського середовища і провести їх огляд; виявити основні етапи розвитку доктрини інституту міжнародно-правової охорони морського середовища; визначити ступінь дослідженості даної сфери міжнародно-правових відносин.

Певною мірою розвиток доктрини збігається з розвитком самого інституту міжнародно-правової охорони морського середовища. Можна провести класифікацію наукових джерел на підставі хронологічного підходу або виділяючи окремі інститути і проблеми у сфері міжнародно-правової охорони морського середовища з урахуванням внеску вітчизняних і зарубіжних учених.

З погляду хронології ми пропонуємо виділити такі періоди розвитку інституту міжнародно-правової охорони морського середовища: праці, виконані до 1958 р., тобто до проведення I Женевської конференції з морського права (у цьому періоді за необхідності можна виділити етапи); період з 1958 р. по 1982 р., до закінчення III Конференції з морського права і прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 р.; з 1982 по 1992 р., до проведення Конференції Ріо, і з 1992 р. по даний час. Але, незважаючи на те, що як відлік узяті загальні конвенції з морського й екологічного права, саме вони вплинули на становлення і розвиток інституту охорони морського середовища в юрисдикційному і концептуальному аспекті, на зміну підходу до охорони навколишнього середовища в цілому. Ця періодизація, на наш погляд, удадо відображає і корелює з процесами нормотворчості у сфері міжнародно-правової охорони морського середовища, періоди розвитку відповідного інституту – від передісторії до становлення, розвитку, еволюції. Слід зазначити й ще одну обставину, значиму для українського дослідження: при такій періодизації ми чітко виділяємо період (1991 – 1992 рр. – по даний час) становлення і розвитку самостійного розвитку української наукової школи у сфері міжнародного права охорони морського середовища, що дозволяє об'єктивно оцінити розробленість зазначеної проблематики у вітчизняній науці.

1. У перший період, до 1958 р., відносно небагато досліджень, присвячених охороні морського середовища. Причини цього – відсутність договірної закріплення класифікації морських просторів і розвиненого універсального регулювання в цій сфері.

Про цей факт свідчить незначний обсяг матеріалу, присвячений проблематиці міжнародно-правової охорони морського середовища в класичній праці Д. Коломбоса «Міжнародне морське право» [1]. Слід зазначити, що це видання є перекладом з англійського шостого видання 1972 р. [2], однак воно в основному базується на традиційному підході до міжнародного морського права, в рамках якого питання

охорони морського середовища ще не вважались значимими і не були розробленими.

Як зазначають автори вступної статті А. К. Жудро і М. І. Лазарев, цілий ряд важких питань промисловості й техніки залишився поза увагою Д. Коломбоса. «Питанням охорони морського середовища, особливо запобіганню його забрудненню, у минулі роки було посвячено багато міжнародних форумів... про які в книзі нічого не говориться. Автор не вважав за потрібне зупинитися навіть на більш пізніх змінах такої важливої конвенції, як Міжнародна конвенція про запобігання забрудненню моря нафтою 1954 р., торкнувшись тільки змін, внесених у неї в 1962 р.» [3].

2. Другий період – з 1958 р. по 1982 р. – період, коли, з одного боку, під впливом загальної тенденції кодифікації міжнародного морського і в цілому міжнародного права, а з іншого – під впливом насамперед судноплавства на стан морського середовища, що підсилюється, відбувається прийняття численних конвенцій з досліджуваної проблематики, що не могло не привести до прогностичного підходу і позитивістського аналізу. На це акцентують увагу А. К. Жудро і М. І. Лазарев, які в 1974 р. писали, що «проблеми охорони морського середовища і збереження екологічної рівноваги в цілому стають дедалі більш актуальними як у чисто практичному плані, так і з позицій теорії міжнародного права» [3].

Відображенням значимості проблематики наукових досліджень у сфері охорони морського середовища є виділення окремого Розділу II. «Правові питання захисту і збереження морського середовища» в бібліографічному огляді «Праці радянських авторів з морського права 1979 – 1983 рр.» [4].

Як зазначають автори вступу до бібліографічного огляду А. Л. Колодкін і І. А. Разумний, період часу, охоплений даним покажчиком (1979 – 1983 рр.), знаменний найбільшими подіями в історії морського права, що справили глибокий вплив на його розвиток: завершальними сесіями (з 8-ї по 11-у) Третьої конференції ООН, що відбулася в 1973 – 1982 рр., прийняттям Конвенції ООН з морського права. Разом з цим даний період характеризується прийняттям і розробкою інших конвенцій і угод, а також інтенсивним розвитком національного законодавства. Зазначені обставини послужили серйозним імпульсом інтенсифікації наукових досліджень, які здійснили радянські вчені у сфері морського права. Реальними результатами цього стала розробка комплексу проблем, поставлених у ході роботи Третьої конференції ООН з морського права і на інших форумах. Зримим показником такої інтенсифікації було значне збільшення кількості публікацій, у тому

числі фундаментальних праць, колективних і індивідуальних монографій, статей (за період з 1917 р. по 1978 р. опубліковано близько 3600 праць, а з 1979 р. по 1983 р. – близько 1400 праць) [4].

Аналізуючи загальну кількість праць з морського права у сфері захисту і збереження морського середовища за період з 1979 р. по 1983 р., слід зазначити їх значну кількість – понад 86 праць. Заслуговує на увагу виділення в Розділі II. «Правові питання захисту і збереження морського середовища» бібліографічного огляду п'яти підрозділів: 1. Загальні роботи. 2. Захист від забруднення моря нафтою із суден і з інших джерел. 3. Захист від забруднення моря радіоактивними й іншими отруйними речовинами. 4. Захист від інших видів забруднення. 5. Коментарі до міжнародних угод і національного законодавства із захисту і збереження морського середовища.

Велика увага в працях цього періоду приділяється роботі Третьої конференції ООН з морського права (1973 – 1982 рр.), процесу кодифікації норм про охорону морського середовища в процесі підготовки Конвенції ООН з морського права 1982 р. Одночасно саме в цей період формується розгорнута система регіональної охорони морського середовища, що знаходить висвітлення в наукових розвідках [5].

Серед найбільш важливих і знакових вітчизняних досліджень, здійснених у цей період, варто назвати праці А. Ф. Висоцького [6], В. А. Кисельова [7], А. Л. Маковського [8], В. А. Мусіна [9], В. І. Сапожнікова [10], А. В. Сідоренко [11], Л. В. Сперанської [12].

Серед праць зарубіжних вчених слід відмітити дослідження J. Barros і D. Johnston [13], Richard A. Legatski [14], С. О. Okidi [15].

3. Третій період – з 1982 р. по 1992 р. – період, коли під впливом загальної тенденції кодифікації міжнародного морського права і нових концепцій у сфері міжнародного права навколишнього середовища фактично всі основні праці у сфері міжнародного морського права в цілому і права охорони морського середовища зокрема присвячені аналізу Конвенції ООН з морського права 1982 р. і пов'язаним з нею юрисдикційним питанням охорони морського середовища.

Велике значення в розглянутому періоді мали праці таких вітчизняних авторів (і перекладені видання), як Ю. Г. Барсегов [16], С. П. Головатий [17], В. П. Кириленко [18] і В. Ф. Сидорченко [19], В. А. Кисельов [20] і П. В. Саваськов [21], В. А. Мусін [22], Г. А. Некрасова [23], О. О. Покрещук [24], В. І. Сапожников [25], Л. В. Сперанська [26], К. Хакапаа [27].

Із захищених у цей період дисертаційних робіт слід зазначити дослідження О. А. Жаркової [28], Х. В. Ліндпере [29], І. П. Песоцького [30], О. О. Покрещука [31].

Окремо слід зупинитися на фундаментальному монографічному дослідженні монографії «Світовий океан і міжнародне право: Захист і збереження морського середовища» [32], яку підготував колектив авторів (А. П. Мовчан, А. Янков, С. В. Виноградов, С. П. Головатий, Л. Б. Імнадзе, В. А. Кисельов, Л. Лукашук, А. Ю. Рогинко, Я. Симонідес, Л. В. Скалова, Г. Г. Шинкарецька), що базується на положеннях Конвенції ООН з морського права 1982 р., матеріалах Третьої конференції ООН з морського права (1973 –1982 рр.), доктрині й практиці міжнародно-правової охорони морського середовища. Ця праця є дотепер найбільш повним і комплексним дослідженням міжнародно-правової охорони морського середовища. У монографії основна увага приділена дослідженню сутності й особливостей закріпленої в Конвенції 1982 р. системи правових принципів і норм та міжнародно-правового режиму захисту і збереження морського середовища, що формується на цій основі. Особлива увага приділена процесу розвитку міжнародно-правового регулювання в цій сфері до і під час роботи Третьої конференції ООН з морського права. На відміну від інших спеціальних досліджень, у монографії не настільки докладно, як в інших спеціальних монографічних роботах [33], зачіпаються положення інших міжнародних угод, головним чином у процесі порівняльного аналізу норм Конвенції 1982 р. [34]. Дослідження базується на «функціональному» підході, аналізі положень Конвенції 1982 р. стосовно конкретних джерел або видів діяльності, що викликає забруднення. У монографії дана загальна характеристика проблеми охорони морського середовища на сучасному етапі, аналіз джерел, видів і поняття забруднення в цілому, роботи III Конференції ООН з морського права при виробленні відповідних норм Конвенції 1982 р. Значна увага приділена також дослідженню основних положень міжнародно-правового регулювання в цій сфері, ключову роль серед яких відіграє принцип охорони морського середовища, вперше чітко і недвозначно закріплений у Конвенції. Цей принцип, на думку авторів книги, варто розглядати як один із основних принципів сучасного міжнародного морського права, що набуває характеру імперативної норми [35]. Ми згодні з таким підходом, але розглядаємо принцип охорони морського середовища в більш широкому контексті, як міжгалузевий принцип міжнародного права навколишнього середовища і міжнародного морського права, що є системоутворюючим принципом права охорони морського середовища.

Серед іноземних робіт варто виділити праці D. Bodansky [36], D. W. Abecassis, R. L. Jarashow [37].

4. Четвертий період – з 1992 р. по даний час.

Останнім часом питанням міжнародно-правової охорони морського середовища від забруднення приділяється значна увага в зарубіжній літературі. Однак серед вітчизняних авторів проблематикою правовою і міжнародно-правовою займалися тільки окремі вчені, причому, як правило, у контексті дослідження загальних питань міжнародного морського права.

На наш погляд, хоча й меншою мірою, це характерно для російської науки міжнародного права. За даними бібліографічного покажчика, з 1991 р. по 2005 р., тобто за 15 років у Російській Федерації було видано порядку 32 праці (розділи покажчика: Міжнародне морське право; Міжнародне екологічне право) [38], тоді як у СРСР за 5 років – з 1979 р. по 1983 р. – 86 праць.

В Україні окремі питання охорони морського середовища досліджували А. О. Балобанов [39], А. Ф. Висоцький [40], Л. Гіждіван [41], В. В. Демиденко [42], І. В. Лукшин [43], М. В. Пономарьов [44], В. М. Прусс [45], О. М. Шемякін [46]. Слід відмітити перше в Україні комплексне монографічне дослідження М. О. Медведєвої з питань міжнародного права охорони навколишнього середовища, в якому значна увага приділяється міжнародно-правовій охороні морського середовища [47].

Значна увага приділяється проблематиці охорони морського середовища в Національному університеті «Одеська юридична академія». Слід зазначити роботи І. І. Каракаша [48], Т. Р. Короткого [49].

Варто звернути увагу на практично повну відсутність вітчизняних дисертаційних досліджень з проблеми міжнародно-правової охорони морського середовища. Винятком є дисертаційне дослідження Т. Р. Короткого, однак воно присвячено переважно приватноправовим аспектам (міжнародній уніфікації норм з цивільної відповідальності за збиток від забруднення морського середовища із суден) відшкодування збитку, заподіяного в результаті забруднення морського середовища, і стосується одного джерела забруднення – суден [50].

Окремі питання міжнародно-правової охорони морського середовища в контексті власної проблематики досліджень зачіпалися в дисертаційних дослідженнях з міжнародного права М. В. Блажівської [51], О. В. Богдан [52], В. Бойовича [53], А. Л. Чернявського [54], О. М. Шемякіна [55]. З робіт, що захищалися по інших спеціальностях, слід зазначити дослідження І. В. Вітовської [56].

У Російській Федерації проблематика міжнародно-правової охорони морського середовища в цілому досліджувалася в працях російських авторів: Ю. Г. Барсєгова [57], О. А. Жаркової [58], Е. Заріпової [59], В. П. Кириленко [60], А. В. Кукушкіної [61], М. М. Копилова [62],

Н. А. Некрасовой [63], А.Ю. Піджакова [64], Н. А. Соколовой [65]. Окремо слід зазначити серію досліджень міжнародно-правової природноресурсної спрямованості А. М. Вилегжаніна [66], що підкреслюють розвиток і дихотомію споконвічно цілісного комплексу норм, присвячених дослідженню, використанню й охороні Світового океану.

У Російській Федерації за розглянутий період була захищена значна кількість дисертаційних досліджень, присвячених окремим аспектам охорони морського середовища. Проблематика охорони морського середовища в державах, що розвиваються, досліджувалася в дисертаційних дослідженнях Мекдад Абдулькаві Нагі Аль-Шабі [67], Муамба Бенжамін [68]. Було здійснено кілька дисертаційних досліджень з питань міжнародно-правового регулювання запобігання забрудненню із суден: М. А. Єрмоліної [69], Є. Г. Лаверичева [70].

Серед іноземних робіт варто виділити праці С. В. Anderson, С.М. de la Rue, J. Basedow, U. Magnus, M. G. Faure, M. Fitzmaurice, V. Frank, L. Han, H. Shan, D. Hassan, A. Kirchner, S. Mahmoudi, J. N. Moore, E. Molenaar, M. H. Nordquist, M.H.F.S. Rolim, M. de la Rue, A. Tan, D. Vidas, C. C. Wu, L. Zhu.

Таким чином, у зв'язку із значними змінами, що сталися в міжнародно-правовому регулюванні охорони морського середовища, відсутністю комплексних теоретичних розробок і монографічних досліджень у цій галузі за останні п'ятнадцять років необхідно вивчати проблеми імплементації в законодавство України міжнародних угод у зазначеній сфері, бо аналіз сучасної системи міжнародно-правової охорони морського середовища, з урахуванням сучасного стану імплементації відповідних міжнародно-правових норм у законодавство України, є вельми актуальним.

Бібліографічний список

1. Коломбос Д. Международное морское право / Д. Коломбос ; пер. с англ. В. В. Зайцевой, Н. И. Кузьминского ; под ред. и со вступ. ст. А. К. Жудро, М. И. Лазарева. – М. : Прогресс, 1975. – С. 375-380.
2. Colombos C. John The International Law of the Sea / C. John Colombos. – Six revised edition. – Longman, 1972.
3. Жудро А. К. Вступительная статья / А. К. Жудро, М. И. Лазарев // Международное морское право / Д. Коломбос ; пер. с англ. В. В. Зайцевой, Н. И. Кузьминского ; под ред. и со вступ. ст. А. К. Жудро, М. И. Лазарева. – М. : Прогресс, 1975. – С. 11.
4. Работы советских авторов по морскому праву 1979 – 1983 гг. Дополнение № 1 к Библиографическому указателю за 1917 – 1978 гг. – М. : В/О «Мортехинформреклама», 1986. – 96 с. – (Советская ассоциация морского права ; Союзморниипроект).

5. Бараболя П. Д. Изменение в правовом режиме морских пространств, появление новых институтов и понятий / П. Д. Бараболя // *Мировой океан и международное право. Основы современного правопорядка в Мировом океане* / отв. ред. А. Янков, А. П. Мовчан. – М. : Наука, 1986.
6. Высоцкий А. Ф. Морской регионализм: Международно-правовые проблемы регионального сотрудничества / А. Ф. Высоцкий. – К. : Наук. думка, 1985. – 256 с.; Высоцкий А. Ф. Черноморско-азовский бассейн (правовые аспекты использования пространств и ресурсов) / А. Ф. Высоцкий, В. П. Цемко ; отв. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН УССР. Ин-т гос. и права. – К. : Наук. думка, 1991. – 180 с.; Охрана морской среды (правовые и экономические аспекты) / В. И. Сапожников, А. Ф. Высоцкий, С. П. Головатый, Н. Д. Амалян. – К. : Наук. думка, 1984. – 180 с.
7. Киселев В. А. Морское право и борьба с загрязнением моря нефтью / В. А. Киселев. – М. : ММФ ЦБНТИ, 1973. – 94 с.; Киселев В. А. Тенденции расширения юрисдикции прибрежных государств по борьбе с загрязнением моря с судов // *Материалы по морскому праву*. – М. : Транспорт, 1977. – Вып. 12. – С. 24-30.
8. Маковский А. Л. Проблемы ответственности за загрязнение побережья нефтью в международном морском праве / А. Л. Маковский // *Проблемы морского права : труды*. – М., 1971. – Вып. 31 (37). – С. 130-133.
9. Мусин В. А. Гражданско-правовая ответственность за убытки от загрязнения нефтью в современном международном морском праве / В. А. Мусин // *Тр. ЦНИИМФ*. – 1981. – Вып. 263. – С. 17-22; Мусин В. А. Гражданско-правовая ответственность за ущерб от загрязнения нефтью в коммерческой практике международного торгового мореплавания / В. А. Мусин // *Морское право и коммерческая практика*. – 1981. – № 80. – С. 1-9.
10. Охрана морской среды (правовые и экономические аспекты) / В. И. Сапожников, А. Ф. Высоцкий, С. П. Головатый, Н. Д. Амалян. – К. : Наук. думка, 1984. – 180 с.
11. Сидоренко А. В. Правовое регулирование предотвращения загрязнения моря нефтью / А. В. Сидоренко. – М. : Рекламинформбюро ММФ, 1975. – 144 с.
12. Сперанская Л. В. Международно-правовая охрана морской среды / Л. В. Сперанская. – М. : Наука, 1978. – 176 с.; Сперанская Л. В. Международно-правовые проблемы охраны морской среды // *Междунар. жизнь*. – 1980. – № 9. – С. 91-96.
13. Barros J. *The International Law of Pollution* / J. Barros, D. Johnston. – N.Y., 1974. – P. 242.

14. Legatski Richard A. Port State Jurisdiction over Vessel-Source Marine Pollution / Richard A. Legatski // Harvard Environmental Law Review. – 1977. – № 2. – P. 448-473.
15. Okidi C. O. Regional Control of Ocean Pollution: Legal and Institutional Problems and Prospects / C. O. Okidi. – Brill Archive, 1978.
16. Барсегов Ю. Г. Мировой океан: право, политика, дипломатия / Ю. Г. Барсегов. – М. : Междунар. отношения, 1983. – 240 с.
17. Головатый С. П. Региональное сотрудничество по борьбе с загрязнением моря в чрезвычайных случаях, происходящих в результате судоходства, и международное право / С. П. Головатый // «Морской транспорт и международное судоходство: правовые и экономические проблемы», XIV Междунар. конф. «Мир на морях» (1990 ; Москва). XIV Международная конференция «Мир на морях» («Морской транспорт и международное судоходство: правовые и экономические проблемы»), 1990 г. : [материалы]. – М. : В/О «Мортехинформреклама», 1990. – С. 263-269.
18. Кириленко В. П. Мореплавание и предотвращение загрязнения Мирового океана: (Международно-правовые аспекты) / В. П. Кириленко, В. Ф. Сидорченко. – М. : Транспорт, 1985. – 176 с.; Кириленко В. П. Международное морское экологическое право (понятие и сущность) / В. П. Кириленко ; ЦНИИМФ // Правовые вопр. торгового мореплавания. – Л. : Транспорт, 1989. – С. 92-103.
19. Кириленко В. П. Мореплавание и предотвращение загрязнения Мирового океана: (Международно-правовые аспекты) / В. П. Кириленко, В. Ф. Сидорченко. – М. : Транспорт, 1985. – 176 с.
20. Киселев В. А. Некоторые вопросы регулирования допуска иностранных судов в порты / В. А. Киселев // Морское право и международное судоходство. – М. : Транспорт, 1985. – С. 12-14; Киселев В. А. Международные соглашения по предотвращению загрязнения морской среды с судов / В. А. Киселев. – М. : Транспорт, 1986.
21. Киселев В. А. Международно-правовые проблемы судоходства и защиты морской среды / В. А. Киселев, П. В. Саваськов // Правовые и экономические проблемы регулирования международного судоходства. – М., 1984. – С. 39-82.
22. Мусин В. А. Вопросы страхования ответственности судовладельцев за загрязнение Мирового океана нефтью / В. А. Мусин // Морское право и коммерческая практика. – 1983. – № 2 (14) – С. 1-14; Мусин В. А. Понятие инцидента, объем и обеспечение гражданской ответственности в нормах «ядерных» и «нефтяных» Конвенций / В. А. Мусин // Правовые вопр. эксплуатации мор. флота : сб. науч. тр. – Л. : Транспорт, 1987. – С. 19-32.
23. Некрасова Г. А. Балтийское море: Правовая охрана среды / Г. А. Некрасова. – М. : Наука, 1984.

24. Покрещук А. А. Международно-правовая охрана морской среды от загрязнения с суши / А. А. Покрещук // Охрана окружающей среды. – К., 1982. – С. 201-202; Покрещук О. О. Національно-правова імплементація норм міжнародного права по захисту морського середовища від забруднення в СРСР / О. Покрещук // Рад. право. – 1990. – № 5. – С. 68-71.
25. Охрана морской среды (правовые и экономические аспекты) / В. И. Сапожников, А. Ф. Высоцкий, С. П. Головатый, Н. Д. Амалян. – К. : Наук. думка, 1984. – 180 с.
26. Сперанская Л. В. Принципы охраны морской среды и свободы судоходства в международном праве и их соотношение / Л. В. Сперанская // «Морской транспорт и международное судоходство: правовые и экономические проблемы», XIV Междунар. конф. «Мир на морях» (1990 ; Москва). XIV Международная конференция «Мир на морях» («Морской транспорт и международное судоходство: правовые и экономические проблемы»), 1990 г. : [материалы]. – М. : В/О «Мортехинформреклама», 1990. – С. 230-235.
27. Хакапаа К. Загрязнение морской среды и международное право / К. Хакапаа ; пер. с англ. В. А. Киселева ; под ред. и со вступ. ст. А. Л. Маковского. – М. : Прогресс, 1986. – 424 с.
28. Жаркова О. А. Международно-правовая защита морской среды от эксплуатационного загрязнения с судов (вопросы юрисдикции) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. А. Жаркова. – Л., 1989. – 15 с.
29. Линдпере Х. В. Международно-правовые проблемы защиты морской среды Балтийского моря от загрязнения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Х. В. Линдпере. – Таллин, 1983. – 191 с.
30. Песоцкий И. П. Проблемы международно-правового режима защиты морской среды от загрязнения за пределами территориальных вод : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / И. П. Песоцкий. – М., 1982. – 25 с.
31. Покрещук А. А. Международно-правовые проблемы охраны морской среды от загрязнения из источников, расположенных на суше : дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Покрещук. – К., 1983. – 208 с.
32. Мировой океан и международное право: Защита и сохранение морской среды. – М. : Наука, 1990. – 248 с.
33. Сперанская Л. П. Международно-правовая охрана морской среды / Л. П. Сперанская. – М. : Наука, 1978; Киселев В. А. Международные соглашения по предотвращению загрязнения морской среды с судов / В. А. Киселев. – М. : Транспорт, 1986.
34. Мировой океан и международное право: Защита и сохранение морской среды. – М. : Наука, 1990. – С. 7.

35. Мировой океан и международное право: Защита и сохранение морской среды. – М. : Наука, 1990. – С. 8; 26-50.
36. Bodansky D. Protecting the Marine Environment from Vessel-Source Pollution: UNCLOS III and Beyond / D. Bodansky // Ecology Law Quarterly. – 1991. – № 7. – P. 719-778.
37. Abecassis D. W. Oil Pollution from Ships: International, United Kingdom, and United States Law and Practice / D. W. Abecassis, R. L. Jarashow. – Stevens, 1985.
38. Международное право: Библиография. 1991 – 2005 / отв. ред. Л. Н. Галенская, Г. И. Курдюков, С. В. Бахин. – СПб. : СКФ «Россия-Нева», 2010. – 600 с.
39. Балобанов А. О. Безопасность мореплавания и экологическая безопасность мирового океана (проблемы украинского законодательства) / А. О. Балобанов // РЕМП, 2003. – СПб. : СКФ «Россия-Нева», 2003. – С. 240-247.
40. Высоцкий А. Ф. Охрана морской среды / А. Ф. Высоцкий // Современное международное морское право и практика его применения Украиной / А. А. Щипцов, Г. А. Анцилевич, А. Ф. Высоцкий [и др.]. – К. : Наук. думка, 1995. – С. 205-212.
41. Гіждіван Л. Міжнародно-правове співробітництво держав у галузі охорони морського середовища / Л. Гіждіван // Право України. – 1998. – № 5. – С. 105-109.
42. Демиденко В. В. Морское право Украины / В. В. Демиденко, А. Н. Шемякин, А. О. Балобанов [и др.]. – О. : АО БАХВА, 1996. – 158 с.
43. Лукшин И. В. Экология мирового океана и ее правовая защита, а также ее специфика в Черном море // ПиП. – 2004. – № 2. – С. 71 -80.
44. Пономарев М. В. Международно-правовое регулирование охраны морской среды / М. В. Пономарев // Весы Фемиды. – 1998. – № 3. – С. 36-42.
45. Прусс В. М. Международно-правовые аспекты безопасности мореплавания : монография / В. М. Прусс, В. Боёвич, Т. Р. Короткий. – О. : Латстар, 2001. – 132 с.
46. Шемякин О. М. Проблеми імплементації міжнародних норм і стандартів у сфері безпеки мореплавства і запобігання забрудненню морського середовища / О. М. Шемякин // 54-а наук.-метод. конф. проф.-викл. складу та курсантів Одес. нац. мор. акад. (2002 ; Одеса) : [матеріали]. – О. : ОНМА, 2002. – С. 96-97;
47. Медведева М.О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища / М. О. Медведева ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – К. : «Фенікс», 2012. – 484 с. (Бібліотека кафедри міжнародного права)

48. Каракаш И. И. Некоторые вопросы возмещения вреда, причиненного территориальным и внутренним морским водам Украины в результате загрязнения / И. И. Каракаш, А. Ю. Оголь // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. – О., 1997. – Вип. 4. – С. 119-123; Каракаш И. И. Региональное сотрудничество государств в области охраны морской среды / И. И. Каракаш, Т. Р. Короткий. – О. : Латстар, 2001. – 150 с.
49. Короткий Т. Р. Міжнародно-правові аспекти охорони середовища Чорного моря / Т. Р. Короткий // «Концепція розвитку законодавства України», наук.-практ. конф. (1996 ; Київ). Науково-практична конференція «Концепція розвитку законодавства України», 1996 р. – К., 1996. – С. 475-476; Короткий Т. Р. Міжнародне співробітництво у сфері охорони морського середовища / Т. Р. Короткий // Держава і право : зб. наук. пр. – К., 2000. – Вип. 7. – С. 325-332; Короткий Т. Р. Глава V. Комплексный анализ международно-правового механизма охраны морской среды от загрязнения с судов / Т. Р. Короткий // Экономико-экологическая безопасность морехозяйственной деятельности : монография / под общ. ред. Б. В. Буркинського и В. М. Степанова – Х. : Фенікс, 2008. – С. 153-191; Короткий Т. Р. Специфика использования регионального подхода по защите Черного моря / Т. Р. Короткий // Причорноморський Екологічний бюлетень. – 2010. – № 4 (38). – С. 29-32; Короткий Т. Р. Норми м'якого права в механізмі охорони морського середовища / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. ; гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія» ; Південноукраїнський центр тендерних проблем, 2011. – Вип. 43. – С. 80-92; Короткий Т. Р. Природа норм рекомендацій міжнародних міжурядових організацій (на прикладі рекомендацій ІМО у сфері охорони морського середовища) / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Юридична література, 2011. – Вип. 61. – С. 395-403; Короткий Т. Р. Рамкові конвенції в механізмі охорони навколишнього середовища / Т. Р. Короткий // Держава і право : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 53. – С. 552-560; Короткий Т. Р. Міжнародне право охорони морського середовища як підгалузь міжнародного права навколишнього середовища / Т. Р. Короткий // Держава і право : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 54. – С. 534-542; Короткий Т. Р. Екологізація міжнародного права крізь призму екологічних прав людини / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2012. – Вип. 44. – С. 130-143; Короткий Т. Р. Міжнародне-правове співробітництво держав в галузі запобігання забруднення морського середовища в результаті захоро-

- нення / Т. Р. Короткий // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2012. – Вип. 4, ч. 2., книга 2. – С. 38-45.
50. Короткий Т. Р. Приватноправовий механізм охорони морського середовища від забруднення із суден : дис. ... канд. юрид. наук / Т. Р. Короткий. – О., 2006. – 204 арк.
51. Блажівська М. В. Імплементція норм міжнародного морського права, що регулюють відносини, пов'язані з охороною морського середовища. У пар. 2.2. Імплементція норм міжнародного морського права в різних сферах морської діяльності / М. В. Блажівська // Імплементція норм міжнародного права: правова теорія і практика України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / М. В. Блажівська. – К., 2005. – С. 155-162.
52. Богдан О. В. Правовий режим морських просторів Чорноморсько-Азовського басейну: перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. В. Богдан ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
53. Бойович В. Міжнародно-правові аспекти забезпечення безпеки мореплавства в СР Югославії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / В. Бойович ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 17 с.
54. Чернявський А. Л. Міжнародно-правова відповідальність за забруднення поверхневих вод : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / А. Л. Чернявський ; НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2008. – 211 арк.
55. Шемякін О. М. Проблеми імплементації міжнародних норм і стандартів у сфері безпеки мореплавства і запобігання забрудненню морського середовища / О. М. Шемякін // 54-а наук.-метод. конф. проф.-викл. складу та курсантів Одес. нац. мор. акад. (2002 ; Одеса) : [матеріали]. – О. : ОНМА, 2002. – С. 96-97; Шемякин А. Н. Проблемы имплементации международных норм и стандартов в сфере обеспечения безопасности мореплавания в национальное законодательство / А. Н. Шемякин // «Безопасность судоходства и человеческий фактор», Шестая междунар. выставка-симпозиум по судоходству, судостроению, развитию портов и торговле (2004 ; Одесса) : [материалы]. – О., 2004. – С. 201-204; Шемякин О. М. Імплементція міжнародних норм і стандартів у сфері використання Світового океану: деякі сучасні проблеми / О. М. Шемякін, С. В. Благодельський // Право України. – 2004. – № 4. – С. 142-145.
56. Вітовська І. В. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / І. В. Вітовська ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 20 с.

57. Барсегов Ю. Г. Мировой океан и экологическая безопасность. Общие перспективы США и России / Ю. Г. Барсегов. – М., 2004. – с.
58. Жаркова О. А. Организационно-правовой механизм защиты морской среды от загрязнения с судов / О. А. Жаркова // Правоведение. – 1996. – № 2. – С. 89-93; Жаркова О. А. Сотрудничество государств по предотвращению и ликвидации чрезвычайного загрязнения морской среды / О. А. Жаркова // Правоведение. – 1997. – № 3. – С. 131-136; Жаркова О. А. Имплементация Россией правил международных договоров Российской Федерации относительно предотвращения загрязнения морской среды с судов / О. А. Жаркова // Правоведение. – 2001. – № 6. – С. 166-173.
59. Зарипова Э. Особенности защиты и сохранения морской среды в пределах исключительной экономической зоны прибрежного государства [Электронный ресурс] / Э. Зарипова // Интернет-журнал «Морское право», № 3 – Июль, август, сентябрь 2007 г. – Режим доступа : http://www.sea-law.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=76
60. Кириленко В. П. Экология океана и международное право / В. П. Кириленко. – СПб. : Гидрометеиздат, 1994. – 268 с.
61. Кукушкина А. В. Проблема определения территориального статуса Каспийского моря и охрана его окружающей среды: Международно-правовые аспекты / А. В. Кукушкина // Десять лет внешней политики России. – М. : РОССПЭН, 2003. – С. 563-575.
62. Копылов М. Н. Программа региональных морей ЮНЕП / М. Н. Копылов, С. М. Копылов, С. А. Мохаммад // Международное право – International Law. – 2010. – № 3. – С. 46-52.
63. Некрасова Г. А. Международно-правовая охрана морской среды Балтийского моря с суши: Новые подходы / Г. А. Некрасова // Гос. и право. – 1995. – № 1. – С. 79-90.
64. Пиджаков А. Ю. Защита мирового океана от негативных воздействий гонки вооружений / А. Ю. Пиджаков // Рос. ежегод. междунар. права. 1998 – 1999. – СПб. : СКФ «Россия-Нева», 1999. – С. 351-355.
65. Соколова Н. А. Защита и сохранение морской среды как условие осуществление свобод открытого моря / Н. А. Соколова // Морское право и политика. – 2005. – № 1. – С 20-32.
66. Вылегжанин А. Н. Управление морскими живыми ресурсами: международно-правовая практика США / А. Н. Вылегжанин // Гос. и право. – 1999. – № 1. – С. 86-97; Вылегжанин А. Н. Биоразнообразие морской среды и международное право/ А. Н. Вылегжанин // Гос. и право. – 2001. – № 3. – С. 69-81; Вылегжанин А. Н. Морские природные ресурсы (международно-правовой режим) / А. Н. Вылегжанин. – М., 2001. – 298 с.; Вылегжанин А. Н. К вопросу о применении международно-правовых норм о морских

- живых ресурсах / А. Н. Вылегжанин // Вестник высшего арбитражного суда РФ. – 2002. – № 2. – С. 110-119; Вылегжанин А. Н. Международно-правовой режим исследований морских природных ресурсов / А. Н. Вылегжанин. – М., 2002. – 24 с.; Вылегжанин А. Н. Международно-правовые основы природоресурсной деятельности государств в Мировом океане: Унификация и гармонизация права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / А. Н. Вылегжанин. – М., 2002. – 40 с.; Вылегжанин А. Н. Комплексное прибрежное управление и международное право / А. Н. Вылегжанин // Междунар. публичное и частное право. – 2003. – № 4. – С. 32-39.
67. Мекдад Абдулькави Наги Аль-Шаби. Международно-правовые нормы по защите морской среды от загрязнения и обеспечение их соблюдения по национальному законодательству Республики Йемен : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Мекдад Абдулькави Наги Аль-Шаби. – Казань, 2002 – 184 с.
68. Муамба Бенжамин. Международно-правовые проблемы предупреждения загрязнения исключительной экономической зоны (На примере Республики Конго) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Муамба Бенжамин. – М., 2003. – 141 с.
69. Ермолина М. А. Международно-правовые стандарты чрезвычайных действий при защите Мирового океана от аварийного загрязнения с судов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / М. А. Ермолина. – СПб., 2010. – 176 с.
70. Лаверычев Е. Г. Осуществление защитных мер и имущественная ответственность за причинение ущерба морской среде : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Е. Г. Лаверычев. – М., 1998. – 26 с.

Проведена систематизация и обзор публикаций в области международно-правовой охраны морской среды. Сделан вывод о перспективности исследований данного института международного права.

The systematization and review articles in the field of international legal protection of the marine environment are conducted. The prospects of the research this institute of international law are determined.

Стаття надійшла до редколегії 08.02.2013